

ГРАНИЧНА МЕЖА ПОКАРАННЯ У ВИДІ ШТРАФУ

УДК: 343.2

Яремко Г.З.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-
правових дисциплін Львівського
державного університету
внутрішніх справ

Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 9 від 16 квітня 2014 року).

Анотація: Аналізується розмір штрафу як основного виду покарання. Обґрунтовується, що максимальний розмір штрафу жодному випадку не може перевищувати межі, встановлені у Загальній частині Кримінального кодексу України

Ключові слова: покарання; штраф; неоподатковуваний мінімум доходів громадян

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року № 4025-VI статтю 53 «Штраф» Кримінального кодексу (далі – КК) України було викладено у новій редакції [9]. Зокрема, зміни торкнулися розміру штрафу як основного виду покарання. Слід відмітити, що такі зміни кримінального закону стали предметом досить жвавого обговорення науковцями. Зокрема, це доробки: Н.О. Гуторової [2], В.О. Єгорової [3], К.Б. Марисюка [6], С.М. Міщенко [7], О.С. Пироженка [8], Є.К. Родюкової [10], І.В. Сингаївської [11]. Проте, саме у вирішенні питання граничного розміру штрафу як основного покарання немає унісону.

А тому метою цієї статті є визначення, який розмір є граничною межею штрафу як основного покарання.

Частина 2 ст. 53 КК України вказує, що розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.) до 50 000 н.м.д.г., якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу. Окрім цього, зазначається, що за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г., розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого *санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу* (виділено автором: Я.Г.).

Таке формулювання ч. 2 ст. 53 КК України послужило плацдармом для висновків про те, що на сьогодні розмір штрафу за злочини, за які передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г., фактично необмежений конкретно визначеною наперед величиною [2, 144; 8, 331]. Такий розмір визначається розміром майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу. Врешті, саме таке розуміння норми простежується у супровідних документах до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» (реєстраційний № 9221).

Так, у Висновку Головного експертного управління на проект названого Закону України від 5 жовтня 2011 року, зокрема, вказано, що фактично нова редакція ч. 2 ст. 53 КК України передбачає можливість «штрафувати винних незважаючи на те, який розмір штрафу передбачено за вчинення злочину відповідною нормою Особливої частини КК України. При цьому якщо розмір відповідного штрафу у статті Особливої частини КК України буде більшим,

ніж передбачений у новій редакції ст. 53 максимум у 50 000 н.м.д.г. (а положення проекту це дозволяють), то з урахуванням наведеного вище положення ч. 2 ст. 53 для цих статей *розмір можливого штрафу не буде обмежений нічим і може сягати багатомільйонних сум*» (виділено автором: Я.Г.) [1].

Аналогічна позиція висловлена у зауваженні Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та службової діяльності)» (реєстраційний № 9221) від 3 листопада 2011 року. Зокрема, при аналізі проекту ч. 2 ст. 53 КК України зазначається, що закріплений у нормі підхід створює плутанину між різними правовими інститутами відповідних галузей права та водночас суперечить цивільно-правовим засадам відшкодування майнової шкоди. При визначенні розміру можливого штрафу *суд не буде обмежений нічим і призначений вироком штраф може сягати багатомільйонних сум* (виділено автором: Я.Г.). Подібна логіка може призвести до ситуацій, коли суди повинні будуть приймати рішення про накладення штрафу у розмірі, не меншому за розмір завданої шкоди, а, окрім цього, ще й рішення про відшкодування цієї шкоди» [5].

Отож, у вказаних документах припис, закріплений у ч. 2 ст. 53 КК України, тлумачать як можливість призначати за злочини (за які передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г.) покарання у вигляді штрафу, максимальна межа якого обмежена *лише (!)* розміром майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу. Тобто призначене покарання може виходити як за межі встановлені в санкції статті Особливої частини, так і за межі, встановлені у Загальній частині КК України.

Такий вектор у розумінні граничної межі штрафу як основного виду покарання простежується у правозастосуванні. Так, вироком Київського районного суду м. Харкова від 31 січня 2012 року (справа № 2018/1-1018/11) Особу 1 було засуджено, зокрема, за ч. 3 ст. 212 КК України. Було встановлено, що Особа 1, будучи суб'єктом підприємницької діяльності, тобто фізичною особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, відповідальним за достовірне обчислення та сплату податків до бюджету, в період з 1 січня 2008 року по 31 грудня 2008 року умисно ухилився від сплати податку на додану вартість і податку з доходів фізичних осіб в особливо великих розмірах. А саме за вказаний період Особа 1 ухилилася від сплати до бюджету

податків в сумі 1 912 778 гривень 97 копійок. У результаті за вчинений злочин суд призначає покарання у вигляді штрафу у розмірі 1 912 778 гривень 97 копійок, з позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю строком на 1 рік, без конфіскації майна [4].

Отож, суд призначив покарання у виді штрафу, розмір якого у 112 516 разів перевищує н.м.д.г. (1 912 718 грн. : 17 грн. = 112516 н.м.д.г.). Тим самим суд призначив покарання, яке виходить не лише за межі встановлені в санкції ч. 3 ст. 212 Особливої частини КК України (25 000 н.м.д.г.), але й за межі, встановлені у Загальній частині КК України (50 000 н.м.д.г.).

Втім, є діаметрально протилежна позиція, автори якої відзначають, що максимальний розмір штрафу як основного покарання завжди обмежений розміром, встановленим у Загальній частині КК України [3, 180–181; 6, 306]. Видається, така позиція є цілком слушною. Адже.

По-перше, якщо висновок про те, що розмір штрафу за злочин (за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад 3000 н.м.д.г.) не обмежений розміром, встановленим в Особливій частині кримінального закону, прямо впливає із припису, закріпленого у ч. 2 ст. 53 КК України. То висновок про те, що розмір штрафу у такому випадку не обмежений межами, встановленими в Загальній частині (50 000 н.м.д.г., якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру), не базується на законі. Адже у ч. 2 ст. 53 КК України чітко вказано (повторимо ще раз): «за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г., розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого *санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини* цього Кодексу (виділено автором: Я.Г.). Однак, при цьому немає жодної вказівки, що такий розмір не залежить від граничного розміру, передбаченого в *Загальній частині* КК України (тобто 50 000 н.м.д.г., якщо статтями Особливої частини не передбачено вищого розміру покарання).

По-друге, незрозумілим є тоді, для чого визначати верхню межу покарання у вигляді штрафу у розмірі 50 000 н.м.д.г. (за винятком випадків, коли в Особливій частині КК України встановлений більший розмір) Принагідно варто підкреслити, що у санкції жодної норми Особливої частини кримінального закону не передбачено покарання у виді штрафу, розмір

якого б перевищував цю межу. Мабуть, таку норму законодавець прописав «на всяк випадок», «про запас», коли вважатиме за доцільне ступінь суспільної небезпеки певного злочину «оцінити» покаранням у вигляді штрафу у розмірі більше, аніж 50 000 н.м.д.г.

Звичайно, можна припустити, що встановлення максимального розміру штрафу у Загальній частині КК України повинно слугувати межею покарання у вигляді штрафу за злочини, якими не заподіяно матеріальну шкоду або ж у результаті яких не отримано доходу. А саме при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України), заміні невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України).

Однак, по-третє, у п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України вказано, що суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України. Отож, загальне правило – суд повинен призначити покарання в межах, встановлених у санкції статті Особливої частини КК України. Втім, є виняток, коли законодавець може призначити покарання, вийшовши за такі межі санкції статті Особливої частини КК України (це саме випадок, передбачений ч. 2 ст. 53 кримінального закону). Проте, що надзвичайно важливо, не за межі покарання, визначені в Загальній частині. Адже п. 2 ч. 1 ст. 65 КК України власне вказує, що водночас суд призначає покарання відповідно до положень Загальної частини КК України. Тобто суд обов'язково повинен враховувати положення Загальної частини, в тому числі і щодо розміру покарання.

Отже, фактично приписом ч. 2 ст. 53 КК України законодавець передбачив можливість призначення покарання у вигляді штрафу вище максимальної межі, передбаченої у санкції статті Особливої частини КК України. Однак, у жодному випадку – не вище межі, встановленої у Загальній частині кримінального закону. При цьому слід зауважити, що якщо у санкції статті (частини статті) покарання встановлено у максимальному розмірі, що передбачений у Загальній частині (50 000 н.м.д.г. або, як виняток, у більшому розмірі), то суд у такому випадку не може вийти за межі такої санкції. Оскільки це буде суперечити положенню Загальної частини. А тому порушуватиме загальну засаду призначення покарання, що визначена у п. 2 ч. 1 ст. 65 КК України.

Видається, що неправильне розуміння припису, закріпленого у ч. 2 ст. 53 КК України (в частині того,

що за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г., розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу), зумовлене не в останню чергу також неправильним його місцем у системі кримінального закону. Цілком очевидно, що даний припис розкриває не сам зміст та сутність покарання у вигляді штрафу, а регулює питання *призначення покарання* у вигляді штрафу за злочини, за які передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г. А тому даний припис повинен би знаходитися у Розділі XI «Призначення покарання» Загальної частини КК України. Скажімо, можна було б назвати ст. 69 кримінального закону викласти як «Призначення більш м'якого чи більш суворого покарання, ніж передбачено законом». Слідом, доповнити дану статтю частиною 3 такого змісту: «За вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г., розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу». Своєю чергою, вказане формулювання із ч. 2 ст. 53, як і вказівку на виняток, передбачений ч. 2 ст. 53 КК України, із п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України слід виключити.

Такий стан правового регулювання більш точно відповідав би системі кримінального права та виступав би запорукою правильного розуміння змісту припису про призначення основного покарання у вигляді штрафу у розмірі заподіяної злочинцем шкоди чи отриманого внаслідок вчинення злочину доходу.

Отож, якщо навіть розмір майнової шкоди, завданої злочинцем або отриманого внаслідок вчинення такого злочину доходу (за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад 3000 н.м.д.г.) більший, аніж 50 000 н.м.д.г. (якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру то покарання у вигляді штрафу), то покарання у вигляді штрафу все одно не може бути більшим, аніж ці 50 000 н.м.д.г. або іншого (вищого) розміру, прямо передбаченого статтями Особливої частини КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висновок Головного експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» (реєстраційний № 9221) від 5 жовтня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=41271.
2. Гуророва Н. О. Щодо гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності / Н. О. Гуророва // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 року / упорядн.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 141–145.
3. Єгорова В. О. «Гуманізація» кримінальної відповідальності в світлі останніх змін до КК України / В. О. Єгорова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 року / упорядн.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 179–182.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Search?sort=False>
5. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та службової діяльності)» (реєстраційний № 9221) від 3 листопада 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb>
6. Марисюк К. Б. Система майнових покарань у чинному КК України: проблеми і потреба вдосконалення / К. Б. Марисюк // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 жовтня 2013 року / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. – Харків : Право, 2013. – С. 304–307.
7. Міщенко С. М. Деякі питання призначення покарання за злочини у сфері господарської діяльності в аспекті нещодавніх законодавчих змін / С. М. Міщенко // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 року / упорядн.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 321–324.
8. Пироженко О. С. І знову про «гуманізацію» закону про кримінальну відповідальність / О. С. Пироженко // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 жовтня 2013 року / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. – Харків : Право, 2013. – С. 328–332.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>
10. Родюкова Є. К. Актуальні питання призначення покарання у виді штрафу за злочини у сфері господарської діяльності / Є. К. Родюкова // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 жовтня 2013 року / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) [та інші]. – Харків : Право, 2013. – С. 332–335.
11. Сингаївська І. В. До питання гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності / І. В. Сингаївська // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19–20 квітня 2012 року / упорядн.: Є. О. Письменський, Ю. Г. Старовойтова; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 470–472.

**ПРЕДЕЛЬНАЯ ГРАНИЦА
НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ШТРАФА**

Яремко Галина Зиновьевна

Аннотация: Анализируется размер штрафа как основного вида наказания. Обосновывается, что максимальный размер штрафа не может превышать пределы, установленные в Общей части Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: наказание; штраф; необлагаемый минимум доходов граждан.

**THE MAXIMUM AMOUNT
OF THE FINE AS PUNISHMENT**

Yaremko Galyna

Summary: It is analyzed the fine as the main form of punishment. It is substantiated that maximum amount of the fine may not exceed the limits set in the General Part of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: punishment; fine; income tax exemption.